

Рівненський державний гуманітарний університет

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 2

Рівне – 2013

ББК 88

П 86

УДК 316.627:159.9

Психологія: реальність і перспективи: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. - Випуск 2 - Рівне: РДГУ, 2013 – 239 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович - доктор психологічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету

Заступник головного редактора:

Безлюдна Валентина Іванівна - кандидат педагогічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Максименко Сергій Дмитрович академік-секретар відділення психології, вікової фізіології та дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології ім.

Г. С. Костюка

Ямницький Вадим Маркович - доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Юрченко Вікторія Миколаївна - доктор психологічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Михальчук Наталія Олександрівна - доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови та прикладної лінгвістики Рівненського державного гуманітарного університету

Литвиненко Світлана Анатоліївна - доктор педагогічних наук, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Петренко Оксана Борисівна - доктор педагогічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Шугасва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету;

Пасічник Ігор Демидович - доктор психологічних наук, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія»;

Вірна Жанна Петрівна - доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки;

Гошовський Ярослав Олександрович - доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки;

Воробйов Анатолій Миколайович кандидат педагогічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету;

Поніманська Тамара Іллівна - кандидат педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи, завідувач кафедри педагогіки і психології (дошкільної і корекційної) Рівненського державного гуманітарного університету;

Корчакова Наталія Вікторівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету (**відповідальний секретар**);

Созонюк Ольга Степанівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 11 від 29 листопада 2013 р.).

Свідоцтво про державну реєстрацію **Серія КВ №18713-7513Р**

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи не рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет. e-mail: pavelkiv_rv@ukr.net

Висновки. Категорія креативної компетентності є одним із фундаментальних понять сучасної науки. Феномен „креативна компетентність” досить нове поняття у науці, яке бурхливо набуває наукового статусу. Поняття „креативна компетентність” знаходиться нині в епіцентрі світової думки, оскільки воно розкриває якісно нові перспективи і результати освітньої діяльності. В основі концепції креативної компетентності лежить ідея виховання креативно-компетентної людини та працівника, який не лише має необхідні знання, професіоналізм, високі моральні якості, а й уміє діяти адекватно у відповідних ситуаціях, застосовуючи ці знання і беручи на себе відповідальність за певну діяльність. Майбутньому психологу часто доводиться опинятися в стресових ситуаціях, зустрічатись з болем, стражданнями, іноді відчувати себе безсилим перед обставинами. Як бачимо, професія психолога, передбачає специфічні психічні і емоційні навантаження: намагання розібратися в проблемах клієнтів, що знаходяться в стресових або кризових ситуаціях; можливість стати об'єктом прояву агресії клієнта; не виключена навіть можливість суїциду клієнта тощо. Тобто, процес формування готовності майбутніх психологів-практиків до практичної діяльності у вищих навчальних закладах має за своєю суттю універсальний характер, вбирає в себе усі напрями й аспекти діяльності педагогічного навчального закладу [8].

Головне тут полягає в тому, щоб вищий навчальний заклад, озброюючи майбутніх спеціалістів з глибокими теоретичними знаннями, міцними навичками та вміннями, необхідними для успішної практичної роботи, виховували любов до своєї професії, захопленість, одержимість, готовність до подолання будь-яких труднощів, безмежне прагнення творити, шукати, осмислювати та впроваджувати у практику передові ідеї та кращий досвід. Досягти такого результату можна лише цілеспрямованою діяльністю вищих навчальних закладів, побудованою на основі особистісного підходу, що найбільше сприяє розвитку самобутності, індивідуального почерку професіонала, орієнтує на підготовку не просто практичного-психолога, а психолога-майстра, наставника, художника своєї справи.

Список використаних джерел:

1. Волкова О. Компетентностный подход при проектировании образовательных программ / О. Волкова // Высш. образование в России. – 2005. – № 4. – С. 34–36.
2. Бондаренко О.Ф. Психологічна допомога особистості. – Харків: Фоліо, 1996. – 237с.
3. Деркач А.А., Зазыкин В.Г. Акмеология: Учебное пособие – СПб: Питер, 2003. – 256с.
4. Максименко С.Д., Ільїна Т.Б. До проблеми розробки освітньо-кваліфікаційної характеристики сучасного психолога // Практична психологія та соціальна робота. – К.: Соціс Геллап, №1 - 1999. – С.2-6.
5. Панок В. Реформування змісту, форм і методів підготовки практикуючих психологів як нагальна вимога суспільної практики // Проблеми підготовки і підвищення кваліфікації практичних психологів у вищих навчальних закладах . - К.: Ніка-Центр, 2002. – С.18-28.
6. Пророк Н.В. Практичний психолог: професійно важливі якості // Психологія. - Донецьк, 2002. - №1. – С.16-17.
7. Роджерс Н. Творчество как усиление себя /Н.Роджерс// Вопросы психологи. – 1990. - №1.- с.164-168.
8. Терлецька Л.Г. Ігри, в які грають дорослі (досвід навчання практичних психологів системи освіти) // Практична психологія: теорія, методи, технології. – К.: Ніка-центр, 1977. – С. 220-226.
9. Чепелева Н.В., Уманец Л.И. Проблемы личностной подготовки психолога-практика в условиях вуза // Мат-лы междунар. к-ции “Актуальные проблемы психологической службы. Теория и практика”. – Одесса, 1992. – С.111-113.
10. Чернилевский Д. В. Креативная педагогика и психология [текст]: учеб. пособие для вузов / Д. В. Чернилевский, А. В. Морозов. – М. : МГТА, 2001. – 301 с.
11. Шандрок С.К. Специфіка підготовки практичних психологів до професійної діяльності // Проблеми підготовки і підвищення кваліфікації практичних психологів у вищих навчальних закладах . - К.: Ніка-Центр, 2002. – С.32-34.
12. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. – Х.: Прапор, 2005, - 640с.

Резюме. В статті уточнена суть поняття «структурні компоненти» креативної компетентності майбутніх психологів. Осуществлено системне изучение феномена креативної компетентності. Определена и описана его структура.

Summary. The article defines more precisely the essence of the concept «structural components» of creative competence the future psychologists. The systemic studying of creative competence was done, its structure.

УДК 159.923:[316.454.52:316.6]

К.В. ДЖЕДЖЕРА

КОМУНІКАТИВНИЙ ДОСВІД ОСОБИСТОСТІ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОГО СПІЛКУВАННЯ

Резюме. У статті пропонується трактування комунікативного досвіду особистості як складної, динамічної, багатофункціональної системи її знань, умінь, відносин, способів, засобів, форм і механізмів організації комунікативної

поведінки, що розвиваються і змінюються відповідно до динамічних процесів у суспільстві, є індивідуальним результатом засвоєння та реалізації соціального досвіду і в культурологічному аспекті відображаються як певний рівень культури спілкування особистості. На основі узагальнення теоретичних поглядів учених зроблено висновок про присутність у структурі комунікативного досвіду особистості когнітивного, регулятивного, ціннісного, дієво-практичного, особистісного компонентів, які виконують функції забезпечення обізнаності з феноменом спілкування, вироблення індивідуальних регулятивних програм, визначення ціннісних еталонів та наповнення спілкування певним смислом, реалізації спілкування та надання йому неповторного характеру, притаманному спілкуванню кожного окремого його учасника. Встановлено, що сформованість цих компонентів є умовою встановлено ефективності спілкування особистості. Пропонуються такі можливості удосконалення комунікативного досвіду та підвищення ефективності спілкування студентів вищих навчальних закладів, як розширення комунікативного тезаурусу, розвиток системи саморегуляції, засвоєння ціннісних орієнтацій стосовно спілкування, оволодіння комунікативними засобами, розвиток комунікативних якостей особистості.

Ключові слова: комунікативний досвід особистості, когнітивний компонент, регулятивний компонент, ціннісний компонент, дієво-практичний компонент, особистісний компонент, спілкування, комунікативна поведінка.

Постановка проблеми. В умовах динамічного розвитку й глобалізації комунікативних процесів, що відбуваються в сучасному суспільстві, набуває актуальності проблема спілкування. Сьогодні спілкування вважається закономірною формою існування людини й суспільства, необхідною умовою їхнього розвитку, основним засобом виявлення людської сутності. Відповідно одним із важливих освітніх завдань є сприяння ефективному спілкуванню, що забезпечуватиме чітку орієнтацію особистості в системі людських стосунків, її успішну взаємодію з людьми. Означене питання отримало відображення у низці теоретичних праць, в яких висвітлюється значення спілкування для розвитку особистості (О. Бодалев, Я. Коломинський, О. Леонтьєв, Б. Ломов, В. Мясіщев, Б. Паригін, С. Рубінштейн), аналізується сутність феномена спілкування (Б. Ананьєв, Г. Андрєєва, М. Каган, В. Кан-Калик, М. Лісіна, Л. Орбан-Лембрик), обґрунтовується необхідність комунікативної підготовки у системі освіти (Н. Волкова, В. Семиченко, С. Смирнов, Г. Чайка, Т. Чмут), визначаються фактори успішного спілкування особистості (Є. Головаха, Н. Казаринова, Н. Паніна, В. Погольша, Є. Руденський), аналізуються можливості комунікативно-особистісного потенціалу у досягненні успіху в спілкуванні (В. Куніцина, М. Кубишкіна), характеризується роль соціальної компетентності у засвоєнні особистістю соціального (у тому числі комунікативного) досвіду (М. Аргайл, О. Кобилянська, К. Рубін, Р. Селман). Разом з тим у психолого-педагогічних дослідженнях недостатньо уваги приділяється питанню засвоєння особистістю комунікативного досвіду в аспекті сприяння ефективному оволодінню спілкуванням.

Мета нашої статті полягає у здійсненні структурного аналізу комунікативного досвіду особистості, висвітленні особливостей впливу його компонентів на ефективність спілкування особистості та визначення можливостей вдосконалення комунікативного досвіду студентів в умовах вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Основою для розуміння сутності комунікативного досвіду та виокремлення його структурних компонентів стали висновки дослідників про те, що:

– спілкування – це «увесь спектр зв'язків і взаємодії людей у процесі духовного і матеріального виробництва, спосіб формування, розвитку, реалізації та регуляції соціальних відносин і психологічних особливостей окремої людини, що здійснюється через безпосередні чи опосередковані контакти, в які вступають особистості та групи» [7, с. 167], яке на міжособистісному рівні «здійснюється з допомогою засобів мовленнєвого та немовленнєвого впливу..., в результаті якого виникає психологічний контакт і певні відносини між учасниками спілкування» [3, с. 12];

– досвід особистості є найважливішою змістовою компонентою культури, відображеною у суб'єктивній свідомості у формі законів об'єктивного світу і суспільної практики, сконцентрованою навколо засвоєних ціннісних орієнтацій, і одержаною в результаті активного пізнання; система накопичених знань, принципів, умінь і навичок колективного співжиття, діяльності, критеріїв самовизначення і соціальної взаємодії [8, с. 206];

– комунікативний досвід як складна, динамічна, багатофункціональна система набутих знань, умінь, відносин, способів, засобів, форм і механізмів організації поведінки у спілкуванні, що розвивається і змінюється відповідно до динамічних процесів у суспільстві, є індивідуальним результатом засвоєння та реалізації соціального досвіду, що у культурологічному аспекті відображається як певний рівень культури спілкування особистості [1, с. 116];

– у ході професійної підготовки у вищому навчальному закладі відбувається вдосконалення комунікативного досвіду студентів; результативність цього процесу залежить від усвідомлення його значущості та спрямованості навчально-виховного процесу на здійснення означеного аспекту професійної підготовки [1, с. 67 – 68].

На підставі викладених положень та узагальнень учених щодо структури спілкування (О. Бодалев, Б. Ломов, Я. Коломинський), культури спілкування (К. Джеджер, І. Мачуська, В. Сафьянов), особистісного досвіду (О. Рудницька, А. Флієр) можливим є висновок, що комунікативний досвід містить у своїй структурі когнітивний, регулятивний, ціннісний, практично-дієвий і особистісний компоненти. Зміст цих компонентів визначається тим, що людина в силу своїх особливостей знає, цінує, реалізує у спілкуванні, як регулює свою комунікативну поведінку. На наш погляд, означений феномен може формуватися у діалектичній єдності вказаних складових та виявляється в обізнаності з феноменом спілкування, осягненні його цінності, регулятивних програмах, комунікативній поведінці. Відповідно бачиться можливим розуміння комунікативного досвіду особистості як духовно-практичного утворення, що виникає внаслідок пізнавальної, оцінної, регулятивної й практичної діяльності людини, реалізація якої залежить від сукупності її особистісних якостей.

Когнітивний компонент комунікативного досвіду особистості репрезентований знаннями, необхідними для здійснення спілкування, та їх результативними елементами – когнітивними оцінками. Сформована когніція уможливує усвідомлення особистістю соціально-практичного значення спілкування у вигляді понять та оцінних суджень – раціонально-логічних (когнітивних) оцінок як теоретичних питань стосовно спілкування, так і реальних комунікативних подій. З їх допомогою відбувається побудова суб'єктивного пізнавального образу спілкування і створюється раціональна основа для застосування знань у реальній взаємодії з людьми. Очевидно, що формування цієї складової досліджуваного феномена у студентів вищих навчальних закладів має спрямовуватись на досягнення особистістю певного рівня обізнаності стосовно феномена спілкування у напрямках: а) засвоєння обсягу знань стосовно спілкування (комунікативного тезаурусу особистості); б) забезпечення належної якості знань для розуміння отриманої інформації щодо спілкування.

Поповнення комунікативного досвіду в цих аспектах уможливує:

1. Розширення поняттєвого запасу в комунікативному тезаурусі (сукупності емпіричних та теоретичних знань про спілкування, які створюють інформаційну базу особистості стосовно спілкування). Зокрема бачиться важливим сформувати знання про: специфіку і засоби спілкування, можливості ефективної взаємодії з партнерами зі спілкування, інституційні та конвенційні норми спілкування та ознаки престижності (регулятиви), механізми й ефекти пізнання людини людиною.

2. Підвищення адекватності когнітивних оцінок спілкування. Засвоєння комунікативного досвіду особистості залежить не тільки від її обізнаності з комунікативними проблемами, але й від того, наскільки засвоєні знання стали прийнятними для неї як для суб'єкта спілкування – тобто від рівня сформованості особистісних регулятивних програм, котрі будуються на основі: пізнання суспільних регулятивів – сукупності вироблених суспільством норм (закони, норми моралі, традиції, звичаї, обряди, цінності, етикет, мода, імідж тощо) та уявлень про «нормальне» і «ненормальне» у взаємодії людей; прийняття особистістю таких регулятивів; внутрішніх регулятивних механізмів, які спонукають до нормативної комунікативної поведінки. За цих умов вироблені суспільством регулятиви починають функціонувати у формі індивідуального *регулятивного досвіду*, який зумовлює комунікативну поведінку «за правилами».

У цьому контексті доцільно звернутися до аналізу чинників регулятивної активності особистості, сконцентрованих у мотивах. Мотиви виконують роль з'єднувальної ланки між об'єктивними вимогами суспільства (зокрема нормативними) та суб'єктивними відповідями особистості на них. Завдяки такій взаємодії існуючі суспільні вимоги до людини поступово перетворюються у вимоги до себе і стають потребами. Забезпечуючи когнітивно-афективне підґрунтя для опредметнення комунікативної потреби (аккумуляції її емоційного та розумового образу) та втілюючи в собі рішення стосовно її задоволення чи незадоволення, мотиви спонукають до дій, відповідних особистісним позиціям, поглядам, принципам, прагненням, бажанням тощо. Таким чином, мотив надає комунікативним діям суб'єктивного сенсу, що особливо підкреслює Т. Іванова. Згідно з її переконаннями, у відносинах людини з іншими та у процесі розв'язання завдань, наявних у спілкуванні, завжди присутні прагнення особистості до задоволення спільних чи індивідуальних цілей, що позначається на її готовності до спілкування з іншими [2, с. 36].

Серед провідних мотивів комунікативної поведінки особливе місце належить переконанню і бажанню, які виникають внаслідок обробки інформації за когнітивними та емоційними програмами, забезпечують вироблення певної якості ставлення до комунікативних ситуацій, їх учасників і забезпечують емоційно-раціональну основу для регуляції спілкування завдяки переживанню та осмисленню комунікативних подій. У результаті завдяки бажанню відбувається вибір емоційно привабливих регулятивів спілкування, а через переконання стає можливим усвідомлення необхідності регуляції своїх психічних станів та комунікативної поведінки. Завдяки взаємодії цих чинників, тобто внаслідок когнітивного обґрунтування бажання щодо регуляції спілкування стає можливим перехід до вищого рівня регуляції спілкування – вольового. Тоді спонуканням до конкретних комунікативних дій стає воля – особливий афективний стан, що виявляється в єдності емоційного ставлення, довольного вибору мотивів та усвідомлення мети й сенсу вольової дії, призводить до мобілізації внутрішніх ресурсів людини й виникнення усвідомлених цілеспрямованих намірів стосовно активізації або гальмування певних дій, подолання зовнішніх і внутрішніх перешкод. Викладене є підставою для розуміння *регулятивного компонента* комунікативного досвіду як утворення, в якому інтегровані внутрішні спонуки, спрямовані на досягнення відповідності реальної або уявної комунікативної поведінки існуючим суспільним регулятивним програмам. Відповідно можливим є висновок, що вдосконалення цієї складової комунікативного досвіду зумовлене розвитком когнітивно-афективних механізмів саморегуляції – передусім волі особистості.

Регуляція спілкування пов'язана з усвідомленням значущості (смислу) того, що в ньому відбувається. Адже, як слушно стверджує Т. Іванова, «Спілкування завжди опосередковане й особистісне, причому опосередкування здійснюється засобами, відповідними до життєвих цінностей, установок, правил, якими керується людина... особистість активно прагне до спілкування, відповідного до її життєвих цінностей, уникаючи спілкування, котре йде з ними врозріз» [2, с. 43]. У такому контексті йдеться про його ціннісний вимір, що забезпечується *ціннісним компонентом* комунікативного досвіду. Завдяки інтеграції у свідомості смислоутворювальних мотивів у вигляді цінностей (на що вказує О. Музика [6, с. 27]), поєднанню в них раціонального пояснення та емоційного переживання комунікативної ситуації, людина приймає або не приймає ту чи іншу якість спілкування, визначає її доцільність та реалізує в поведінці. Дослідження проблеми успадкування цінностей (В. Бакіров, В. Братусь, М. Боришевський, Ж. Маценко, Є. Подольська, Е. Помиткін, Ж. Юзвак) засвідчили, що цей процес у суб'єктивному плані керований ціннісною свідомістю і супроводжується формуванням ціннісних орієнтацій особистості. Це складне особистісне утворення, побудоване з елементів світогляду, ідеалів, переконань, вольових спонувань і почуттів, визначається спрямованістю інтересів і потреб людини на певну ієрархію цінностей і дає змогу кожній людині диференціювати й оцінювати явища за критеріями

належного, добродесного, справедливого, прекрасного [4, с. 155], свідомо узгоджувати свою поведінку з ними. Завдяки осмисленню цінності і виробленню ціннісної орієнтації спілкування набувають певного смислу. Тоді удосконалення ціннісного компонента комунікативного досвіду особистості має спиратись на сприяння осягненню нею актуальних цінностей щодо спілкування, встановлення взаємозалежності між тими соціальними й духовними цінностями, які виробило й культивує суспільство (суспільними ідеалами чи еталонами спілкування), і цінностями, які функціонують на особистісному рівні, якими вона керується у своєму спілкуванні та яким надає перевагу.

Як бачимо, ціннісний, когнітивний та регулятивний компоненти становлять основу комунікативного досвіду особистості у вигляді системи знань, когнітивно-афективного оцінного ставлення, мотивації, готовності до певної якості спілкування, котра набуває смислу за умови сформованості особистісних цінностей та відповідних ціннісних орієнтацій, що надає ціннісному компоненту системоутворювального значення у структурі комунікативного досвіду. Проте про цілісність феномена комунікативного досвіду особистості можна говорити за умови наявності сконцентрованих в його дієво-практичній складовій здатностей особистості реалізувати спілкування в конкретних комунікативних діях. Їх успішність є зумовленою рівнем оволодіння: комунікативними засобами (вербальними і невербальними), відображеними в лексичному та невербальному особистісних ресурсах; комунікативними вміннями і навичками – комплексі знань, прийомів, навичок та інших складових чуттєвого, практичного й інтелектуального досвіду суб'єкта щодо спілкування, котрий, як підкреслює А. Москаленко, уможливує здійснення продуктивної суб'єкт-суб'єктної взаємодії в аспектах використання засобів обміну інформацією, створення оптимальної системи відносин [5, с. 9 – 10].

На цій основі стає можливим вироблення поведінкових сценаріїв, які мають виражений культурний характер, забезпечують усталений і відповідний дійсності та очікуванням партнерів спосіб поведінки. Ці змістові параметри комунікативної поведінки виявляються, на наш погляд, у вихованості особистості – системі морально наповнених суспільно значущих якостей, які формуються в ході життєдіяльності, зокрема у процесі здобуття освіти і формально репрезентовані в етикеті. Зовнішні прояви вихованості особистості виявляються у відповідності її комунікативної поведінки приписам етикету в моральному (відповідності комунікативної поведінки моральним нормам), естетичному (естетичності комунікативної поведінки) та ритуальному (реалізації спілкування у передбачуваних, упорядкованих формах, що мають символічне значення) аспектах. Проте ці ознаки комунікативної поведінки не завжди характеризують дійсний моральний стан співрозмовників. Адже за зовнішньою ввічливістю можуть приховуватися й антигуманні цілі та ставлення. Результати досліджень проблеми спілкування (Н. Казаринова, В. Куниціна, В. Погольша) переконують нас у тому, що якість осягнення комунікативного досвіду і якість спілкування значною мірою залежить від особливостей його учасників, що засвідчує присутність в його структурі *особистісного компонента*. Адже характер взаємодії партнерів залежить передусім від сформованості тих особистісних якостей (наприклад, товариськості, контактності, адаптивності, відкритості, сором'язливості, відчуженості, безсоромності тощо), що надають комунікативній поведінці певної спрямованості, нормативності та ціннісного смислу. Відповідно важливим чинником і водночас результатом засвоєння комунікативного досвіду є комунікативно-особистісний потенціал особистості – комплекс якостей, що впливають на результати спілкування, регулюють (як це підкреслює Б. Ананьєв) обсяг і міру активності її соціальних контактів.

Висновки. Таким чином, комунікативний досвід особистості можна вважати системою, до структури якої входять взаємопов'язані когнітивний, регулятивний, ціннісний, дієво-практичний та особистісний компоненти, кожний з яких виконує свої функції. Основу для спілкування утворює когнітивний компонент, який забезпечує початковий етап засвоєння суспільного комунікативного досвіду на рівні обізнаності з різноманітними аспектами спілкування, принципами й способами його оцінки, регулювання та реалізації. Регулятивний компонент об'єднує внутрішні регулятивні механізми, під дією яких виробляються індивідуальні регулятивні програми і виникає готовність до певної якості спілкування. Завдяки ціннісному компоненту відбувається осягнення цінності комунікативного досвіду, виробляються ціннісні еталони для наслідування та реалізації, а спілкування наповнюється певним смислом. Особистісний компонент надає спілкуванню особливого характеру, що зумовлює його неповторність. Дієво-практичний компонент інтегрує усі попередні складові в єдине ціле й забезпечує їх більш або менш компетентну реалізацію, змістове наповнення комунікативних дій та об'єднання всього набутого когнітивного, регулятивного, ціннісного досвіду в систему типової для особистості комунікативної поведінки. Отриманий висновок бачиться перспективним у контексті загальної постановки проблеми та визначення загальних орієнтирів щодо підвищення ефективності спілкування студентів у ході їх професійної підготовки в умовах вищого навчального закладу. Відповідно подальшої розробки потребують питання організації означеного аспекти підготовки та конкретизації її змістового наповнення.

Список використаних джерел:

1. Джеджеря К.В. Культура спілкування: педагогічний аспект трактування феномена / К.В. Джеджеря // Нова педагогічна думка. – 2004. – №4. – С. 115 – 118.
2. Иванова Т. Культура педагогического общения: Монография / Т. Иванова / Под ред. И.А. Зязюна. – К.: ЦВП, 1999. – 357 с.
3. Куниціна В.Н. Межличностное общение: Учеб.для вузов / В.Н. Куниціна, Н.В. Казаринова, В.М. Погольша. – СПб.: Питер, 2002. – 544 с.
4. Козаков В.А. Психологія діяльності та навчальний менеджмент: Підручник / В.А. Козаков. У 2-х ч. – Ч.І. Психологія суб'єкта діяльності. – К.: КНЕУ, 2000. – 243 с.

5. Москаленко А.М. Развитие умений педагогического спілкування в системі післядипломної освіти: Автореф. дис. канд. пед. наук / А.М. Москаленко. – К., 2001. – 22 с.
6. Музика О.Л. Суб'єктно-ціннісний аналіз становлення творчообдарованої особистості (на матеріалах технічної творчості): Дис. канд. психологічних наук / О.Л. Музика. – К., 1997. – 203 с.
7. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Посіб. / Л.Е. Орбан-Лембрик. – К.: Академвидав, 2003. – 446 с.
8. Флиер А.Я. Культурология для культурологов: Учеб. пособие для магистрантов и аспирантов, докторантов и соискателей, а также преподавателей культурологии / А.Я. Флиер. – М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2002. – 492 с.
9. Шевандрин Н.И. Психодиагностика, коррекция и развитие личности / Н.И. Шевандрин. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. – 512 с.

Резюме. В статті пропонується трактування комунікативного досвіду особистості як складної, динамічної, багатофункціональної системи знань, умінь, відносин, способів, засобів, форм і механізмів організації комунікативного поведіння, які розвиваються і змінюються в відповідності з динамічними процесами в суспільстві і є результатом індивідуального засвоєння і реалізації соціального досвіду, що в культурологічному аспекті відображається як певний рівень культури спілкування особистості. На основі узагальнення теоретичних поглядів вчених зроблено висновок про присутність в структурі комунікативного досвіду особистості когнітивного, регулятивного, ціннісного, дійсно-практичного, особистісного компонентів, які виконують функції забезпечення свідомості феноменом спілкування, виробки індивідуальних регулятивних програм, визначення ціннісних еталонів і заповнення їх певним змістом, реалізації спілкування і надання йому неповторного характеру, присутнього спілкуванню кожного його учасника. Визначено, що сформованість цих компонентів є умовою ефективності спілкування особистості. Пропонуються такі можливості удосконалення комунікативного досвіду особистості і підвищення ефективності спілкування, як розширення комунікативного тезаурусу, розвиток системи саморегуляції, засвоєння ціннісних орієнтацій відносно спілкування, оволодіння комунікативними засобами, вміннями і навчаннями, розвиток комунікативних властивостей особистості.

Ключові слова: комунікативний досвід особистості, когнітивний компонент, регулятивний компонент, ціннісний компонент, дійсно-практичний компонент, особистісний компонент, спілкування, комунікативне поведіння.

Summary. The article suggests interpretation of the communicative experience of the person as a complex, dynamic, multi-functional system of knowledge, skills, attitudes, ways, means, forms and mechanisms of the organization of communicative behaviors that evolve and change to meet the dynamic processes in the society and are the result of individual learning and the implementation of social experience that in a cultural aspect is displayed as a certain level of communication culture of the individual. On the basis of summarizing the theoretical views of scientists it is concluded about the presence in the structure of the communicative experience of the personality cognitive, regulatory, valuable, efficacious and practical, personality components that perform the function of ensures awareness the phenomenon of communication, development of individual regulatory programs, determining the standards of valuable and filling them of significance, the implementation of communication and giving it a unique character typical of communication of each participant. It was determined that the formation of these components is the condition for the effectiveness of communication of the individual. Are proposed features enhancement of the communicative experience of the person and the efficiency of communication, as an extension of the communicative thesaurus, the development of self-regulation, learning the value orientations relative to communication, the mastery of the means of communication, abilities and skills, the development of the communicative properties of the individual.

Key words: communicative experience of personality, cognitive component, regulatory component, component values, efficacious and practical component, personal component, communication, communicative behavior.

УДК 159.942.167(091)

О.В. ДЖЕДЖЕРА

ЕМОЦІЇ ТА ЕМОЦІЙНІ ПЕРЕЖИВАННЯ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Резюме. У статті розглянуто проблему визначення сутності емоції та на цій основі – трактування емоційного переживання. Проведений аналіз теоретичних позицій щодо проблеми емоцій став підставою для прийняття поглядів К. Ізарда про складний переживально-мотиваційний, процесуальний характер емоції, яка включає нейрофізіологічні, нервово-м'язові та чуттєво-переживальні системні компоненти; В. Вілсона про предметність емоцій та їх значущість для навчання особистості; С. Рубінштейна про системоутворювальну роль в емоційному процесі переживання як форми відображення і водночас суб'єктивного початку свідомості, основи вироблення ставлення на рівні емоцій. З'ясовано, що оцінка предметів та явищ дійсності, сформована у ході переживання та емоційного реагування, інтегрується у мотиви і є детермінуючим фактором діяльності та поведінки особистості. Запропоновано трактування сутності феномена «емоційне переживання» як природної даності організму сприймати та аналізувати внутрішні і зовнішні впливи з допомогою емоційно-почуттєвих феноменів, виявляти їх ситуативне або дійове значення, а також сенс предметів і явищ реальної або уявної дійсності, формувати ставлення до них та детермінувати ефективність функціонування психіки в

З М І С Т

Передмова	3
Павелків Р.В. Феномен просоціальності як новий аспект психологічного аналізу.....	4
Гошовський Я.О. Просоціальні стратегії депривованої особистості у контексті її вітагенної активності.....	8
Коваленко А.Б. Проблеми сучасної сім'ї очима підлітка	12
Литвиненко С.А. Дитина і середовище: проблеми і суперечності соціалізації.....	16
Михальчук Н.О., Івашкевич Е.З. Концепція соціального інтелекту особистості	19
Петренко О.Б. Дефініція і сутність поняття “моральні гендерні стереотипи”.....	23
Ямницький В.М. Суб'єктність та чинники життєтворчої активності особистості.....	27
Андріяшина Н.В. Психологічна готовність до розвитку уваги учнів як соціалізація особистості майбутнього педагога	31
Атаманчук Н.М., Пасічніченко А.В. Аналіз наукових підходів до вивчення розвитку самооцінки дошкільника як основного компоненту в структурі самосвідомості.....	33
Безлюдна В.І. Особливості просоціального розвитку в епоху дитинства	36
Борейчук І.О. Структура образу «чужого» в студеському середовищі	40
Бубряк Т.Ю. Моделі логічних рівнів Роберта Ділтса у процесі становлення професійної самоідентичності майбутніх психологів.....	44
Бучко В.Б. Роль емоційного інтелекту у формуванні просоціальної поведінки	47
Главінська О.Д., Хупавцева Н.О. Становлення я-концепції в просторі професійного самовизначення молоді	52
Гошовська Д.Т. Моральна самооцінка як базовий компонент самоусвідомлення у процесі ревіталізації особистості.....	54
Демчук О.О., Артемова О.І. Структурні компоненти креативної компетентності майбутніх психологів	57
Джеджера К.В. Комунікативний досвід особистості як умова ефективного спілкування.....	59
Джеджера О.В. Емоції та емоційні переживання як предмет наукового дослідження: історичний аспект.....	63
Добровольський С. Життєтворчість як основа соціально-психологічного становлення особистості	67
Євдокимова Н.О., Лановенко І.І. Психологічні аспекти професійної соціалізації майбутніх юристів.....	72
Зінченко А.В. Життєстійкість як основа ефективної соціальної адаптації хворих на епілепсію	76
Козачук С.А., Портяна О.В. Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми пізнавальної активності.....	79
Комар Т.В. Допомога іншим як психологічний засіб розвитку особистості	83
Корнієнко І.О. До проблеми індивідуалізації стратегій життя особистості.....	87
Корчакова Н.В. Стратегія вдячності як елемент просоціальної поведінки.....	90
Кривубий О.С. Особливості формування іншомовної компетенції студентів-філологів	95
Кривошишина О.А. Особливості взаємодії свідомого та несвідомого рівня психіки творчої особистості	98
Крюкова Л.В. Корекція емоційної сфери молодшого школяра як основного чинника адаптації у соціумі	102
Кулаков Р.С. Самооцінка та рівень домагань як психологічні детермінанти професійного самовизначення у ранньому юнацькому віці	105
Марциновський В.П., Куцоконь Л.П., Рудь О.Г., Гусаковська Т.М. Психофізіологічні та вікові особливості сприйняття часу та уваги дітей	109
Матласевич О.В. Психологічна профілактика адиктивної поведінки молоді в світлі християнського світогляду	112
Моїсєєва О.С. Психологічні чинники становлення професійної культури вчителя іноземної мови у процесі соціалізації	116
Набочук О.Ю. Теоретико-методологічний дискурс у проблему типів екологічної свідомості особистості	119
Назаревич В.В. Психологічні атрибути гандикапності в осіб із психофізіологічними потребами	123
Наконечна М.М. Просоціальна активність як чинник становлення внутрішнього світу людини	127
Никоненко Ю.П. Особливості морального розвитку та виховання дітей дошкільного віку.....	132
Ніколайчук Г.І., Ногачевська І.О. Роль особистісного та соціального досвіду в процесі розуміння літературних текстів.....	136
Павелків В.Р. Психологічний аналіз змісту та типології проблеми агресивності у психологічній науці	139
Папуча М.В. Шляхи подолання редуційних процесів у сучасній психології.....	143
Петренко В.Є. Психологічна корекція тривожності у старшокласників різних типів загальноосвітніх навчальних закладів	149
Поліщук В.М. Базовий симптомокомплекс кризи входження в дорослість	152
Поліщук С.А. Вплив процесів старіння на особливості реагування людини на стрес	155
Рудюк О.В. Проблеми професійної соціалізації безробітної молоді	158
Рудь Г.В. Психологічні особливості просоціальної поведінки підлітків	161
Созонюк О.С. Психологічний аналіз розвитку комунікативних здібностей у студентів - майбутніх педагогів.....	166
Співак Д.М. Теоретичні підходи до вивчення проблем моралі та моральної самосвідомості	170

Ставицька О.Г. Самопрезентації психолога як складова його професійного іміджу	174
Хоржевська І.М. Емпатійні прояви у дитини підліткового віку	179
Цуканова М.С. Уявлення сучасної молоді про нормативну та просоціальну поведінку: психологічний аналіз	182
Щербан Т.Д. Психологічно-емоційна стійкість вчителя як основа професійної компетентності	185
Яцюк Н.О. Концепція іншої людини як детермінанта просоціальної поведінки	189

Доробки молодих науковців

Васильченко А.В. Детермінанти виникнення та переживання заздрощів у юнацькому віці	193
Вознюк Ю.С. Становлення самоствердження особистості на різних вікових етапах	197
Воронова О.Ю. Емоційно-психологічний компонент професійного становлення майбутніх працівників дитячих навчальних закладів	200
Демянюк О.Б. Соціально-психологічний аналіз індивідуальних моделей світу студентів-психологів	204
Журавель А.В. Ресурси студентської інтервізійної групи у формуванні готовності майбутніх психологів освіти до здійснення ними професійної кар'єри як психолога-консультанта	209
Кириченко Н.А. Особливості формування цільових орієнтацій у життєвих проектах юнаків	213
Кулакова Л.М. Психологічні особливості розвитку почуття власної гідності у молодшому шкільному віці ...	216
Курдибаха О. М. Психологічні основи гендерної соціалізації підлітків	221
Лендел М.І. Проблеми етнічної толерантності у психології	224
Мельник І.Я. Емоційно-оцінний компонент просоціальної поведінки у молодшому шкільному віці	226
Новік Л.О. Імідж як один з механізмів соціалізації особистості	229
Покотило Г.О. Недоліки соціалізації як чинники формування девіантної поведінки підлітків	232
Відомості про авторів	236

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

**Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету**

Випуск 2

Заснований у 2013 р.

Редактор збірника **Павелків Р.В.**
Відповідальний за підготовку збірника до видання **Безлюдна В.І.**
Технічний редактор **Суходольський В.І.**
Комп'ютерна верстка **Осипчук О.П.**

Здано до набору 02.12.2013 р. Підписано до друку 06.12.2013 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 29,14. Замовлення № [REDACTED] Наклад 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра вікової та педагогічної психології
(к. 325, тел. 63-44-92)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

П - 86 **Психологія: реальність і перспективи. Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету. – Випуск 2. – Рівне:
РДГУ, 2013. – 239 с.**

ISBN 966—7281 —07—8.

Збірник наукових праць містить статті які відображають теоретичні та практичні аспекти найважливіших проблем психологічної науки.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК 316.627:159.9

ББК 88